धर्मज्ञानवैराग्यैश्वर्यादीनांआत्मप्राप्तिसाधनानांसत्वोत्कर्षलभ्यत्वात्सत्वमेवस्तौतिसार्धेन सत्वादिति सत्वसंश्रयंतंपुरुषं अन्यथासत्वासंश्रयइतिगंतुंनशक्यमितियोजना ॥ ६ ॥ वृत्तंपरिपाकः ॥ ७ ॥ पुरुषवत्त्वच्छत्वात्पुरुषोपकारित्वाच्चसत्वंपुरुषादभिन्नमितिमन्यंतेतार्किकाः अतएवतेआत्मनिसत्वधर्मान्कर्तृत्वादीन्वास्तवान्मन्यंतेइत्याह एतेनेतिद्वाभ्यां तत्रापिमन्यंतेप्रातीतिकंएकत्वंसांख्यादयः तार्किकास्तुतदेववास्तवमित्याहुरितिविवेकः ॥ ८ ॥ एतद्दूषयति आहुरिति ॥ ९ ॥ सांख्यंप्रत्याह पृथगिति यदिसत्वंततःपुरुषात्पृथक्अन्यत्भूतंनित्यनिर्वृत्तंचस्यात्तर्हिमुक्तमप्यात्मानंनजह्यात् भूतत्वेतस्यनिरन्वयनाशायोगात् तस्मादनिर्मोक्षप्रसक्तेःइदंमतमविचारितं एकत्वपक्षोपिप्रत्युक्तएव कर्तृत्वादेर्वास्तवत्वेधर्मिनाशमंतरेणानिवृत्तेर्नैरात्म्यमनिर्मोक्षोवाप्रसज्येतइतिभावः सिद्धांतमाह पृथग्भावश्चविज्ञेयःसहजश्चापितत्त्वतः सत्वपुरुषयोःसमुद्रतरंगयोरिवशब्दतःप्रतीतितश्चपृथग्भावोस्ति सत्वंचसमुद्रेतरंगइवपुरुषेसहजं एवंचविलीनतरंगस्येवमुक्तसत्वस्यपुनरुत्पत्त्ययोगान्नानिर्मोक्षइतिकल्पितभेदेनसंसारयात्रानिर्वाहः

सत्वात्परतरंनान्यत्प्रशंसंतीहतद्विदः ॥ अनुमानाद्विजानीमःपुरुषंसत्वसंश्रयं ॥ नशक्यमन्यथागंतुंपुरुषंद्विजसत्तमाः ॥ ६ ॥ क्षमाधृतिरहिंसाचसमतासत्यमार्जवं ॥ ज्ञानंत्यागोथसंन्यासःसात्विकंवृत्तमिष्यते ॥ ७ ॥ एतेनैवानुमानेनमन्यंतेवैमनीषिणः ॥ सत्वंचपुरुषश्चैवतत्रनास्तिविचारणा ॥ ८ ॥ आहुरेकेचविद्वांसोयेज्ञानपरिनिष्ठिताः ॥ क्षेत्रज्ञसत्वयोरैक्यमित्येतन्नोपपद्यते ॥ ९ ॥ पृथग्भूतंततःसत्वमित्येतदविचारितं ॥ पृथग्भावश्चविज्ञेयःसहजश्चापितत्त्वतः ॥ ॥ १० ॥ तथैवैकत्वनानात्वमिष्यतेविदुषांनयः ॥ मशकोदुंबरेचैक्यंपृथक्त्वमपिदृश्यते ॥ ११ ॥ मत्स्योयथान्यःस्यादप्सुसंप्रयोगस्तथातयोः ॥ संबंधस्तोयबिंदूनांपर्णेकोकनदस्यच ॥ १२ ॥ गुरुरुवाच इत्युक्तवंतस्तेविप्रास्तदालोकपितामहं ॥ पुनःसंशयमापन्नाःपप्रच्छुर्मुनिसत्तमाः ॥ १३ ॥ इतिश्रीमहाभारतेआश्वमेधिकेपर्वणिअनुगीतापर्वणिगुरुशिष्यसंवादेअष्टचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४८ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ऋषयऊचुः कोवास्विदिहधर्माणामनुष्ठेयतमोमतः ॥ व्याहतामिवपश्यामोधर्मस्यविविधांगतिं ॥ १ ॥

अकल्पिताभेदेनमोक्षोपपत्तिरित्यर्थः ॥ १० ॥ एवमपिसत्वपुरुषयोरेकजात्यापत्तेर्जडाजडविभागोनस्यादित्याशंक्याह तथैवेति नयःयुक्तिः तपइतिपाठेआलोचनपूर्वकोनिश्चयः यथाउदुंबरफलोदरेबाह्यस्यान्यस्यप्रवेशायोगात्तदवयवएवमशकदेहस्ततोविजातीयःसन्नाविर्भवति एवंचिद्विलासएवसत्वंततःपृथग्भूयजडत्वेनाविर्भवतीत्यर्थः ॥ ११ ॥ सत्वपुरुषयोःसंबंधेदृष्टांतः पर्णेइति असंगत्वात्पुरुषःसत्वधर्मैर्नलिप्यतेतत्रलेपप्रतीतिस्त्वाध्यासिकीतिभावः ॥ १२ ॥ उक्तंविद्यतेयेषुतेउक्तवंतः उक्तमर्थंसम्यगवधृतवंतइत्यर्थः सहजस्यापिसत्वस्यपुरुषासंसर्गित्वंदुर्घटंब्रह्मणश्चवचनंनमिथ्येतितर्कश्रद्धाभ्यामुभयतोनिरुद्धत्वात्संशयमापन्नाः ॥ १३ ॥ इत्याश्वमेधिकेपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेअष्टचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४८ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ एवंसंदिहानाःप्रथमंवेदशास्त्रेषुमतभेदंदर्शयंति कोवेति निवृत्तिधर्मोवाप्रवृत्तिधर्मोवाऽनुष्ठेयः नकर्मणेति कुर्वन्नेवेहकर्माणीत्युभयविधश्रुतिदर्शनान्मुह्यामहेइतिभावः ॥ १ ॥

Digitized by Google